

Sandra Kreisslová (ed.)

ZEMĚDĚLSKÉ ETUDY

**Proměny Vysoké školy zemědělské
v pamětnických reflexích**

edice **bod**

DOKOŘÁN

Česká zemědělská
univerzita v Praze

Sandra Kreisslová (ed.)

ZEMĚDĚLSKÉ ETUDY

**Proměny Vysoké školy zemědělské
v pamětnických reflexích**

Sandra Kreisslová (ed.)

ZEMĚDĚLSKÉ ETUDY

Proměny Vysoké školy zemědělské v pamětnických reflexích

© Dokořán, 2023

© Česká zemědělská univerzita v Praze, 2023

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Publikace vznikla v rámci projektu Soudobé dějiny Vysoké školy zemědělské podpořeného Rektoriátem a Provozně ekonomickou fakultou České zemědělské univerzity v Praze.

Druhé vydání (první elektronické).

Odpovědný redaktor Marek Pečenka. Jazyková redakce Jiří Pacek.

Recenzovali doc. Mgr. Lukáš Novotný, M.A.,

Dr. phil., Mgr. Jiří Hlaváček, Ph.D.

Fotografie Lukáš Houdek, archiv ČZU,
archiv Oldřicha Faměry, archiv Hany Pátkové.

Sazba a konverze do elektronické verze Michal Puhač.

Vydaly nakladatelství Dokořán,

Holečkova 9, 150 00 Praha 5 – Smíchov,

dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz,

jako svou 1228. publikaci (413. elektronická),

a Česká zemědělská univerzita v Praze,

Kamýčká 129, 165 00 Praha – Suchbátka,

www.czu.cz.

ISBN 978-80-7675-148-4 (Dokořán)

ISBN 978-80-213-3263-8 (ČZU)

Věnováno
doc. PhDr. Zdeňku Pátkovi, CSc.,
a doc. PhDr. Josefu Vavříkovi, CSc.

Prohlídka architektonického modelu budoucího areálu Vysoké školy zemědělské v Praze (padesátá léta 20. století). Zdroj: Archiv ČZU

Obsah

Předmluva	9
Úvod	11
Příběh knihy: metodologicko-teoretické pozadí, pramenná základna a ediční poznámky	15
Příběh Vysoké školy zemědělské na pozadí tzv. velkých dějin	25
Počátky a nejstarší dějiny vysokého zemědělského školství v Praze: stolice zemědělských věd na univerzitě a polytechnice (do roku 1906)	26
Na cestě k samostatnosti: Zemědělský odbor a Vysoká škola zemědělského a lesního inženýrství při České vysoké škole technické (1906–1952)	33
V éře samostatnosti: vznik a vývoj Vysoké školy zemědělské v Praze (od roku 1952 do devadesátých let 20. století)	47
Mezi polem a učitelským stolem: příběhy Vysoké školy zemědělské ve vzpomínkách	77
Doc. Ing. Vladimír Chalupný, CSc.	79
Doc. PhDr. Josef Vavřík, CSc.	91
Doc. PhDr. Zdeněk Pátek, CSc.	105
Prof. Ing. Ivan Roček, CSc.	117
Prof. Ing. Václav Kohout, DrSc.	129
Prof. Ing. Jan Hron, DrSc., dr. h. c.	137
Prof. RNDr. Jaroslav Havlíček, CSc.	147
Prof. RNDr. Karel Štastný, CSc.	161
Prof. Ing. RNDr. Jiří Blahovec, DrSc.	169
Doc. Ing. Adolf Rybka, CSc.	179
Prof. MVDr. Ing. František Jílek, DrSc.	189
Doc. Ing. Miroslav Andrt, CSc.	197

Ing. Oldřich Faměra, CSc.	209
Ing. Martin Šindelář	225
Bc. Ingrid Kejkrtová	237
Prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.	247
Prof. Dr. Ing. František Kumhála.....	261
Poznámky	273
Biografický slovník	293
Seznam pramenů a literatury	325
Seznam zkratek	335
Resumé	337
Jmenný rejstřík.....	339

Předmluva

Na úvod musím přiznat, že jsem se při psaní těchto slov ocitl ve zvláštní pozici. Předkládaná publikace, která vychází pod názvem *Zemědělské etudy: proměny Vysoké školy zemědělské v pamětnických reflexích*, představuje historii České zemědělské univerzity v Praze (ČZU) především ve vazbě na zlomové roky nedávné historie československého/českého státu – 1948, 1968 a 1989. Není to však kniha historická. Je to kniha po všech stránkách výpravná, a to nejen svým rozsahem, ale i tím, že kombinuje archivní materiály s vyprávěními žijících pamětníků, kteří se účastnili několika přerodů naší alma mater. Mnou zmíněná zvláštní pozice je dvojího druhu. Jednak vyplývá z pozice sociologa, který s použitou metodou ústní historie někdy pracuje, jednak z pozice někoho, kdo přesně v posledním přelomovém roce 1989 začal na tehdejší Vysoké škole zemědělské působit. Jsem tedy někým, kdo žádný z přelomových roků na ČZU nezažil v celé šíři jejich souvislostí, a obtížně by vyprávěl o prožitcích a skutečnostech formovaných dlouhodobým působením ať již zaměstnaneckým, nebo studentským. Zároveň jsem někým, kdo zná úskalí i silné stránky použitého metodického přístupu, a proto by mne mohla četba svádět k tomu, abych jej profesionálně posuzoval. Jsem tedy v pozici jakéhosi *zúčastněného nezúčastněného*. Jsem účasten dění na univerzitě podobně jako řada bývalých, současných i budoucích studujících a kolegů. A toto dění nějak reflektuji, podobně jako vědec reflektuje metody, které zná a které používá někdo jiný. Zároveň jsem se ale neúčastnil řady popisovaných a přibližovaných událostí, které však dnešek vždy nějakým způsobem ovlivňovaly. Abych se o nich něco dozvěděl, musím po nich pátrat. A představená kniha mi ono pátrání v mnoha ohledech usnadňuje.

Historický příběh univerzity popsán v této knize je propojen s výpověďmi lidí, kteří formovali minulost ČZU do její současné podoby. Nemáme tak před sebou *suchou* historii plnou dat a faktů. Je tomu nakonec i proto, že už třeba informace o začátcích vysokého školství v českých zemích jsou zajímavé a skutečnost, že první profesor v oblasti zemědělství nebyl ani dobrý pedagog, ani odbor-

ník, vede k mnoha úvahám o současnosti: kam jsme se posunuli za posledních 250 let? Máme před sebou žitou historii plnou emocí, prožitků a jejich reflexe. Výpovědi zúčastněných jsou otevřené a upřímné, nesnaží se něco zamlčovat nebo překrucovat a to je na tomto opravdu krásné. Doufám, že tato otevřenost povede čtenářky a čtenáře k dalším otázkám, které v textu nezaznívají. Budeme-li si díky této knize klást další otázky po smyslu proměn ČZU, budeme-li získávat nové zkušenosti tím, že se budeme učit od těch, kteří něco prožili a něco měnili, staneme se totiž opravdovými zúčastněnými života naší univerzity i přes to, že jejích historických proměn jsme se sami neúčastnili. Příjemné počtení.

prof. PhDr. Michal Lošťák, Ph.D.
prorektor pro mezinárodní vztahy
a první prorektor ČZU v Praze

Úvod

Předkládaná monografie je výsledkem tříletého výzkumného projektu o soudobých dějinách Vysoké školy zemědělské (dále také VŠZ), resp. České zemědělské univerzity v Praze (dále také ČZU). Počátek časového rozmezí let 1952 až 1989, na které je v této knize kladen důraz, je vymezen rokem, během nějž došlo k vyčlenění odboru Vysoké školy zemědělského a lesního inženýrství (dále také VŠZLI) ze svazku Českého vysokého učení technického (dále také ČVUT) a vznikla samostatná pražská VŠZ. Od této události uplynulo loni 70 let a dané jubileum se stalo motivem ke vzniku publikace, která by měla přispět k poznání historie univerzity nejen na pozadí tzv. velkých (politických a událostních) dějin, ale zejména z perspektivy tehdejších aktérů a akterek.¹ Právě jejich individuální vzpomínky totiž chápeme jako důležitý pramen, skrze nějž lze lépe porozumět tomu, k jakým změnám na škole v průběhu let docházelo a jaký význam je dobovému dění zpětně prisuzován. Životní příběhy pamětnice a pamětníků nám nabízejí jedinečný vhled do *každodenního světa* instituce, který pomáhali sami spoluvytvářet.

Publikace je orientována na aktérskou perspektivu, tj. jak na jednotlivá období existence univerzity v období socialismu a demokracie vzpomínají bývalé (ale i současné) vedoucí osobnosti univerzity, akademičtí pracovníci a pracovnice a studenti a studentky (resp. absolventi a absolventky). Pamětnické reflexe jsou prostřednictvím kladených otázek sledovány v kontextu institucionálního a personálního vývoje, pedagogických a vědecko-výzkumných proměn univerzity, společenských, ekonomických a politicko-ideologických procesů, které ovlivňovaly fungování, organizaci a směřování této instituce, a vědních oborů, v nichž se zpořádání narátoři a narátorky pohybovali.

Knihy je rozvržena do tří částí. První se věnuje příběhu jejího vzniku – prozrazuje průběh a postup výzkumného šetření, konstrukci dat a teoreticko-metodologické pozadí. Popsány jsou jednotlivé kroky od archivního výzkumu a charakteru pramenné základny

až po využití orální historie jakožto naší hlavní výzkumné metody. Problematizujeme životopisné rozhovory jako specifický pramen historického poznání a objasňujeme, s kým (popis vzorku) a jak (metodický postup) jsme rozhovory vedli, včetně způsobů kontaktáže a výběru narátorů a narátorek. Nechybí postup při zpracování publikovaných rozhovorů (úprava rozhovorů a ediční poznámky).

Druhá část se věnuje minulosti VŠZ/ČZU na pozadí událostí a procesů tzv. velkých dějin. V chronologickém přehledu mapuje jednotlivé vývojové etapy v dějinách školy a jejích institucionálních předchůdců. Širší historie spadá již do období od druhé poloviny 18. století do roku 1906, v němž si zemědělské školství budovalo pozici ve vzdělávacím systému tehdejšího vysokého učení a působilo coby katedra (tehdy nazývaná stolice) nejprve na pražské univerzitě a později v rámci pražské polytechniky, přičemž již usilovalo o emancipaci samostatného oboru. Další sledovaný časový úsek pokrývá období od roku 1906 do roku 1952, kdy vysoké zemědělské školství v Praze dosáhlo určité samostatnosti a existovalo, s výjimkou období nacistické okupace, jako samostatný odbor (fakulta) při ČVUT. A konečně třetí etapa spadá do období počátku padesátých let minulého století, které lze označit za soudobé dějiny sledované instituce, neboť stále žijí svědci této doby. Tato část proto uvádí v historický kontext to, o čem vyprávějí v následující kapitole naši pamětníci a pamětnice.² Významný mezník tvoří již zmiňovaný rok 1952, kdy se škola vyčlenila ze svazku pražské techniky a nadále působila již jako zcela samostatná vysokoškolská instituce, nejprve jako Vysoká škola zemědělská a od roku 1995 jako Česká zemědělská univerzita v Praze, což přivádí historický výklad fakticky až do nejnovějších dějin této instituce.

Stěžejní je pro tuto práci část třetí, která je založena na sedmnácti životopisných vyprávěních zpovídaných pamětníků a pamětnice se zaměřením na jejich působení na VŠZ, případně ČZU. Vzpomínkové narativy jsou řazeny chronologicky. Na osudech jednotlivých generací studentů a studentek i zaměstnanců a zaměstnankyň univerzity se odrážejí společensko-politické turbulence a zvraty let 1948, 1968 a 1989. Osamostatnění VŠZ a její další existence spadají do komplikovaného období upevňování komunistického režimu

v Československu a budování socialismu, v němž měla škola sehrávat klíčovou roli v přípravě odborníků, kteří budou přispívat k socializaci zemědělství. Instrumentalizace k politicko-ideologickým účelům nepochybně negativně poznamenala chod školy, na druhé straně umožňovala těžit z určité politické podpory tehdejší vládnoucí moci preferující zemědělství jako důležitý úsek národního hospodářství. Vzpomínky zachycují nejen to, jak komunistická ideologie zasahovala do studia, pedagogické a vědecko-výzkumné činnosti, ale reflektují také to, jak se s ideologickým tlakem naši pamětníci a pamětnice v různých obdobích (ne)vyrovnávali. Vedle toho životní příběhy nabízejí cenný vhled do různých vědních disciplín, které se na jednotlivých fakultách a katedrách VŠZ ve sledovaných obdobích pěstovaly. Popisy nesnadných podmínek pro svobodné bádání a publikování jsou zároveň doplňovány o zkušenosti s tím, jak bylo možné direktivně plánovanou vědu obházet, případně dokládají existenci tzv. badatelských nik³ – projektů a výzkumů, do nichž ideologie zasahovala jen minimálně, nebo formování nových vědních oblastí a disciplín v dobách společensko-politického uvolňování. V neposlední řadě se narátoři a narátorka ve svých vzpomínkách vracejí ke vzniku nebo podobě školního komplexu v době, kdy zde působili. Specifikem VŠZ je bezesporu její koncentrovanost do kompaktního kampusu, který lze zařadit mezi největší realizované výstavby za socialismu a jeho *vnitřní svět* už tehdy studentům/studentkám i zaměstnancům/zaměstnankyním skýtal řadu výhod. Nechybí ani rovina každodenního života a chodu školy ať z pohledu studujících, nebo zaměstnanců/zaměstnankyň školy.

Závěrem je třeba dodat, že tato kniha by nikdy nevznikla bez ochoty našich pamětníků a pamětnice podělit se s námi o svůj životní příběh a za tento vstřícný přístup jim patří velký dík. Dále bychom rádi poděkovali všem, kteří nám byli nápomocni při jejich hledání a kontaktování, zpřístupnili nám a poskytli fotografie, memoáry či archivní materiál nebo nám byli nápomocni s doplňováním a zpřesňováním informací. Jmenovitě děkujeme Petru Baranykovi, Janu Bartoškovi, Václavu Bažantovi, Janu Čopíkovi, Oldřichu Faměrovi, Táně Frkové, Vladimíru Gaarovi, Janě Halamové, Ivě Hrabánkové, Vladimíru Jurčovi ml., Vladimíru Kreplovi,

Václavu Legátovi, Martinu Librovi, Jiřímu Marečkovi, Petře Melicharové, Pavlu Michálkovi, Lucii Miovské, Jitce Mudruňkové, Petru Němcovi, Evě Novotné, Haně Pátkové, Ladislavu Ptáčkovi, Adolfu Rybkovi, Heleně Řezbové, Jiřímu Semrádovi, Milanu Skalickému, Romanu Sloupovi, Josefu Soukupovi, Jaromíru Šantrůčkovi, Ludlku Šišákovi, Janu Táborskému, Monice Urbanové, Václavu Vaňkovi, Ivanu Vavříkovi a Karlu Voříškovi.

Výzkumný projekt byl finančně podpořen Rektoriátem ČZU v Praze, zvláště děkujeme rektorovi Petru Skleničkovi, který realizaci projektu umožnil a zaštil. Za podporu a zázemí v průběhu zpracování projektu děkujeme Provozně ekonomické fakultě ČZU, která se spolu s Rektoriátem ČZU finančně podílela na vydání publikace. V neposlední řadě děkujeme recenzentům Jiřímu Hlaváčkovi a Lukáši Novotnému za cenné rady a připomínky, Karle Mráčkové za její angažovanost během samotného procesu vydání publikace, Lukáši Houdkovi za fotografickou dokumentaci našich pamětníků a pamětnice a všem kolegům a kolegyním, se kterými jsme o minulosti VŠZ/ČZU mohli diskutovat.

**Příběh knihy:
metodologicko-teoretické pozadí,
pramenná základna
a ediční poznámky**

(Sandra Kreisslová a David Kovařík)

Kolektivní výzkumný projekt, který započal v roce 2018, si kladl za cíl zmapovat institucionální vývoj a každodenní provoz Vysoké školy zemědělské, resp. České zemědělské univerzity v Praze mezi lety 1952 a 1989.¹ Tato publikace, která se stala hlavním výstupem daného projektu, ovšem neaspiruje na to, nabídnout vyčerpávající zpracování dějin dané instituce. Jejím primárním záměrem bylo zachytit vzpomínkové reflexe tehdejších studentů/studentek, akademických pracovníků/pracovnic a funkcionářů/funkcionářek a zjistit, jak na jednotlivá období existence VŠZ v období socialismu vzpomínají, resp. jak tehdejší dění a své působení na škole z pozice dneška hodnotí. Zájem o zpracování soudobé historie určité instituce či vědního oboru z pohledu pamětníků a pamětnic není dnes již ničím ojedinělým a tento trend dokládá celá řada už dříve realizovaných projektů.² Je příznačné, že iniciátorem těchto projektů byla často sama instituce, která se měla stát předmětem zkoumání,³ a není tomu jinak ani v našem případě. Díky této publikaci se tak ČZU zařadí po bok dalších univerzit, jež se rozhodly kritičtěji pohlédnout do své nedávné minulosti.

V případě životopisných rozhovorů, které jsme s narátory/narátorkou vedli, jsme vycházeli z dnes již v sociálních vědách obecně sdílených předpokladů, že prostřednictvím vyprávění příběhů o vlastní minulosti vyjednává vypravěč/vypravěčka svou osobní i kolektivní identitu – re-konstruuje představy o své minulosti, přítomnosti, ale i budoucnosti. Vyprávění tak nejsou nikdy jen retrospektivní, naopak cílí na současnost i budoucnost (tedy i k budoucím čtenářům a čtenářkám), jsou prospektivní. Osobní vzpomínky a svědectví jsou subjektivním výkladem událostí a procesů, které, ať už přímo, nebo nepřímo, jedinec prožil. Podle Alessandra Portelliho, významného italského historioografa a orálního historika, lze skrze ústní prameny porozumět nejen tomu, co lidé dělali,

ale i tomu, co chtěli udělat, v co věřili, že dělají, a jak své konání s odstupem času hodnotí.⁴ Je tedy více než zřejmé, že prostřednictvím narativních rozhovorů nebylo (ani nemohlo být) naší snahou rozkrýt minulost, tak jak se *skutečně* odehrála. Spíše šlo o pochopení různých perspektiv a významů, které aktéři/aktérky dobovému dění na škole, fakultě, katedře a ve vědním oboru přikládali. V některých případech mohou vzpomínky také zaplnit tzv. bílá místa v dějinách dané instituce, a to především v takových případech, kdy chybí dobové prameny nebo je jejich spolehlivost sporná.

Důraz na metodu oral history a vzpomínky pamětníků/pamětnic jako hlavní pramen pro tuto práci ovšem neznamenají, že bychom se zcela zřekli archivního výzkumu a rešerše dosavadní literatury. Naopak první fáze řešení projektu byla věnována prostudování odborných, memoárových a popularizačních textů a archivních pramenů. K dějinám VŠZ/ČZU, jakož i ke starší historii vysokého zemědělského školství v Praze, existuje poměrně bohatá a rozmanitá pramenná základna. Kvalita jednotlivých pramenů se ovšem liší, což potenciálním badatelům a badatelkám přináší řadu úskalí. Významný faktor představuje v tomto ohledu již samotná doba vzniku pramenů, jejichž obsah je ovlivněn dobovými politickými a společenskými podmínkami a událostmi. Stejně tak se různí objem i dostupnost potřebných pramenů pro jednotlivá časová období. Značným problémem je také omezená přístupnost těchto pramenů pro výzkumníky/výzkumnice, zejména pokud se jedná o nezpracované a neinventarizované materiály archivní povahy.

Pro novější dějiny školy jsou podstatné zejména archivní prameny uložené v Archivu ČZU. Značná část zdejších archiválií je ovšem nezpracovaná a neutříděná. Významné jsou zvláště fondy agendy rektora a jeho kolegia, které jsou uspořádané po jednotlivých letech od vzniku samostatné vysoké školy v roce 1952, nebo fond Výstavba školy 1954–1960, ale i některé další, byť již torzovitější a neúplné fondy, například fond Celozávodního výboru KSČ nebo fond Občanského fóra VŠZ působícího na škole v době přetotných změn v letech 1989–1990. Ke stěžejním pramenům, které archiv dále nabízí, patří rovněž bohatý obrazový materiál, jenž byl využit i pro potřeby této monografie.

Orálněhistorický výzkum probíhal v době pandemie covid-19, která postavila metodu oral history před nové výzvy v čase krizí (2020). Autor fotografie: Lukáš Houdek

Pro období před vznikem VŠZ v Praze je možné studovat prameny v archivech vysokých škol, kde se vyučovaly zemědělské vědy do roku 1952, tedy v Archivu Univerzity Karlovy a Archivu Českého vysokého učení technického (zde zejména fond č. 28 – Vysoká škola zemědělského a lesního inženýrství ČVUT), další potřebné materiály lze nalézt v Archivu Národního zemědělského muzea. Prameny k dějinám školy se nacházejí rovněž v různých fondech Národního archivu. I zde ovšem platí úskalí jen částečného zpřístupnění a omezených možností studia těchto písemností. Badatelům a badatelkám jsou ovšem k dispozici cenné dokumenty pro období padesátých let 20. století, kdy škola procházela významnou transformací a mnoha zásadními událostmi, které poznamenaly další fungování této instituce a měnily osudy jejich pedagogického sboru i studentstva. Významné jsou v tomto ohledu především fondy Ministerstvo zemědělství – schůze kolegia ministrů zemědělství, I. díl 1949–1962, a Ministerstvo zemědělství – kabinet a sekretariát ministra 1945–1960, které obsahují řadu

dokumentů k činnosti tehdejší VŠZ v Praze od řízení školy až po praktické problémy jejího každodenního provozu, stejně tak jsou v těchto fondech uloženy další důležité písemnosti k problematice zemědělského školství v širších souvislostech.

Jeden z důležitých pramenů představuje publikovaná literatura vztahující se přímo nebo částečně k dějinám vysokého zemědělského školství v Praze. První publikace a studie vycházely již v předválečné době,⁵ na ně pak navazovaly další práce aktualizované o pozdější vývoj i současný stav k tehdejší době vydání. V této literární produkci však najdeme velké rozdíly v jejich odborné kvalitě a výpovědní hodnotě. Platí to zejména pro práce vydané před rokem 1989, které jsou většinou poplatné době svého vydání, zatížené ideologickým balastem – buď zcela opomíjejí, nebo zkreslují některé události a osobnosti, jež se nehodily do výkladového schématu předlistopadové doby. Taková charakteristika platí i pro některé výroční publikace a almanachy vydávané celkem pravidelně k různým jubileím školy vztahujícím se zejména ke dvěma letopočtům – 1906 a 1952, ale i k úplným počátkům univerzitní výuky zemědělství v roce 1788. Z těchto syntetických prací poskytuje podrobnější rozbor historického vývoje pražské vysoké zemědělské školy především publikace autorů Františka Hrona, Miloslava Chrousta a Karla Chadta z roku 1988, která byla vydána k výročí dvou set let zemědělské výuky na pražských vysokých školách, přínosná z hlediska faktografie je také ještě o něco starší studie uveřejněná v kolektivní monografii z roku 1975, jejíž autorkou je podle pozdějších odkazů Blanka Němečková.⁶

Po roce 1989 dochází ke snahám o kritičtější uchopení historie spojené s vývojem VŠZ v Praze. Taková tendence se projevila i doposud v posledním vydaném souborném díle k výročí školy, v jehož obecném historickém přehledu se již připomínají a objasňují dříve zamlčované události z novodobé historie školy. Publikace byla vydána v roce 2006, tentokrát k oslavě sta let od založení školy jako samostatného zemědělského odboru (fakulty) v rámci pražské techniky.⁷ Mimo výroční publikace a jubilejní almanachy bylo publikováno také několik článků a drobných studií, v nichž se objevuje historie vysokého zemědělského školství v Praze, přičemž

důkladnější rozbor s rekapitulací dosavadního poznání i nových poznatků přinesla studie Zdeňka Pátka.⁸

K jubilejním rokům bývají vydávány i výroční knihy a almanachy jednotlivých fakult současně ČZU i předchozí VŠZ, které seznamují nejen s historickým vývojem těchto fakult, jejich odborných ústavů a kateder, ale více se zabývají také osobnostmi pedagogického sboru, jež na těchto pracovištích působily. K různým úsekům historie a dílčím etapám vývoje ČZU a jejich institucionálních předchůdců je možné najít další informace v některých odborných knihách věnujících se obecněji historii zemědělského školství⁹ nebo v pracích zaměřených na dějiny zemědělství v českých zemích.¹⁰ Přínosná může být v tomto směru rovněž dobová literatura se zemědělskou tematikou, která se věnuje otázce zemědělského školství a osvěty.¹¹ Starší dějiny vysokého zemědělského školství v Praze jsou zachyceny také v přehledových publikacích o dějinách vysokých škol, kde se zemědělské školství vyučovalo ještě před vznikem samostatné školy, tedy na pražské univerzitě (současné Univerzitě Karlově)¹² a technice (Českém vysokém učení technickém).¹³

Pro nejstarší etapu výuky zemědělských věd v rámci pražské univerzity je zvlášť přínosná sice již starší, avšak faktograficky bohatá studie Josefa Hanzala.¹⁴ Období na zemědělském odboru v čase do druhé světové války se zřetelem i na tehdejší skladbu studentstva zase podrobně zpracovala a popsala ve své studii Kristýna Janečková.¹⁵ O poválečném období a období socialismu v Československu byly publikovány studie mapující dramatické události v historii školy, které významně dopadly na mnoho tehdejších pedagogů/pedagožek i studentů/studentek. K nim patřily politické čistky na tehdejší VŠZ v padesátých letech, které jsou zpracovány ve studii Petra Blažka a Michala Kubálka,¹⁶ nebo studie k období pražského jara 1968, jejímž autorem je Jaroslav Pažout.¹⁷ Další zdroj představují odborné studie zaměřené na *významné osobnosti*, které pedagogicky působily na škole. Takovou pozornost si *vysloužil* například kontroverzní prof. Jiří Koťátko, přičemž zájem se u této osoby pojí také s jeho politickou činností jako jednoho z prominentních představitelů KSČ v poválečném období a spolutvůrce zemědělské politiky v tehdejší Československu.¹⁸

Specifickým pramenem je memoárová literatura nebo sepsané vzpomínky bývalých studentů a zaměstnanců školy. Zvláště významné jsou vzpomínky na studentská léta a začátky pedagogické činnosti z pera pozdějších profesorů, ve kterých se Antonín Pfeffer vrací k životu a působení na lesnickém odboru tehdejší VŠZLI v meziválečném období, nebo se Václav Vrbenský věnuje škole v době po první světové válce.¹⁹ Důležitým dobovým svědectvím k vývoji školy v období po druhé světové válce a v padesátých letech 20. století jsou deníky a další rukopisné poznámky prvního rektora samostatné VŠZ prof. Vladimíra Kosila, které s jinými dochovanými písemnými archiváliemi a vzpomínkovými texty spojenými s touto osobou zpracoval jeho žák a pozdější spolupracovník prof. Vladimír Jurča.²⁰ K nepublikovaným egodokumentům se řadí podrobné deníky doc. Josefa Vavříka k působení na VŠZ od padesátých let do roku 1970 a krátce pak v devadesátých letech, sepsané osobní vzpomínky Vladislava Labudka *Po 20 letech – pohled na období proměn roku 1989*, který z pozice bývalého pedagoga a mluvčího Občanského fóra (dále také OF) hodnotil revoluční dění roku 1989 na škole s odstupem dvaceti let.²¹ Osobní deník reflektující listopadové události den po dni pro účely projektu poskytl bývalý student a člen stávkového výboru studentů VŠZ Ladislav Ptáček. K oslavám třiceti let od sametové revoluce vyšlo také speciální číslo celouniverzitního časopisu *Živá univerzita*, v němž byly otištěny rozhovory s některými protagonisty tehdejších událostí. Tento časopis průběžně uveřejňuje krátká interview se zaměstnanci/zaměstnankyněmi univerzity, přičemž v některých je věnován prostor i vzpomínkám na působení na škole před rokem 1989.²²

Archivní prameny, odborná a memoárová literatura a další výše zmíněné texty a tiskoviny se staly základem pro studii o historii VŠZ/ČZU, která jednotlivé orálněhistorické rozhovory s pamětníky a pamětníci zasazuje do širších historických souvislostí. K přípravě, pořizování a zpracování těchto rozhovorů docházelo až v další fázi projektu od druhé poloviny roku 2019. Metodologicky jsme se opírali o standardy orálněhistorické metody, která v současné době zastává dominantní místo v oblasti výzkumu ústních vyprávění,²³ a řídili se *Etickým kodexem České asociace orální historie*.²⁴

V průběhu projektu bylo díky archivním a literárním rešeršům a doporučení od kolegů a kolegyně z různých fakult ČZU vytipováno několik desítek potenciálních narátorů a narátorek. Kontaktáž probíhala různým způsobem. V časopise *Živá univerzita* byla otištěna krátká skica projektu s výzvou a prosbou o participaci na projektu, bohužel s minimální odezvou.²⁵ Jako úspěšnější se ukázala žádost o spolupráci na kolegiích děkanů/děkanek, díky čemuž jsme získali první kontakty na pamětníky a pamětnice. Na přání zadavatele projektu byli dále e-mailem kontaktováni všichni dosud žijící rektori, kteří ve zkoumaném období působili na VŠZ. Další kontakty jsme získali od kolegyní a kolegů z ČZU a metodou sněhové koule od již zpodobaných narátorů a jedné narátorky. Často nám tipy na své (většinou starší) kolegy/kolegyně poskytovaly oslovené osoby, které rozhovor z různých příčin odmítly – nejčastěji kvůli špatnému zdravotnímu stavu, covidu-19 nebo neochotě vzpomínat na komplikovanou minulost. Kontaktování byli všichni vesměs e-mailem nebo telefonicky.

Celkem se uskutečnilo sedmnáct životopisných rozhovorů – s šestnácti muži a jednou ženou. Bohužel se nepodařilo genderově výzkumný vzorek vyvážit, většina oslovených žen rozhovor odmítla, částečně však tento nepoměr odráží také tehdejší převahu mužů na škole. Snahou bylo zajistit přibližně stejné zastoupení na jednotlivých fakultách. Z agronomické fakulty bylo pořízeno pět rozhovorů, na provozně ekonomické fakultě (dále také PEF) pět a na dříve mechanizační (dnes technické) fakultě čtyři rozhovory, přičemž jediná narátorka, s níž byl veden rozhovor, působila jak na PEF (jako studentka), tak na mechanizační fakultě (jako administrativní pracovnice). Výjimku tvoří lesnická fakulta, která v rámci VŠZ existovala jen přechodnou dobu, než došlo k jejímu definitivnímu zrušení a transformaci na Vědecký lesnický ústav v Kostelci nad Černými lesy, a obnovena byla až po roce 1989 – z této fakulty, resp. z vědeckého ústavu se podařilo zaznamenat rozhovory se dvěma pamětníky.

Obdobně bylo snahou natočit rozhovory se zástupci různých generací, abychom tak v rozhovorech dokázali tematicky zohlednit různé etapy a proměny ve fungování školy. Vzhledem k tomu, že projekt byl částečně *záchranným výzkumem*, byla tendence zazna-

menat především rozhovory s nejstaršími osobami.²⁶ Pamětníci a pamětnice byli narozeni mezi lety 1928 až 1967 a v drtivé většině šlo o bývalé studující VŠZLI/VŠZ, kteří se následně stali akademickými pracovníky nebo funkcionáři. Pouze ve dvou případech šlo o studentku a studenta, kteří na škole již nezůstali, a v pěti případech pamětníci vystudovali jinou vysokou školu a na VŠZ nastoupili teprve až jako zaměstnanci.

Orálněhistorické rozhovory,²⁷ které byly s narátory a narátorkou vedeny, byly vždy rozděleny na biografickou a tematicky orientovanou část. Během první části byli požádáni o volné převyprávění svého životního příběhu od narození až do současnosti. Druhá část byla založena na polostrukturovaném interview, během něhož byly otevřené otázky vždy přizpůsobeny individuální biografii pamětníka/pamětnice. Předem připravené tematické okruhy se týkaly studia, kariéry, pedagogické a výzkumné činnosti, institucionálního vývoje školy, zlomových historických událostí (1948, 1968, 1989). Vzhledem k tomu, že byly interviewovány tzv. intelektuální elity z různých vědních oborů, byla ze strany tazatelky nutná hlubší předpříprava a také editorské zpracování rozhovorů bylo složitější (viz níže).²⁸

Ve většině případů proběhl rozhovor během jednoho, případně dvou sezení, v ojedinělých případech se jich uskutečnilo více. Jedno interview trvalo přibližně okolo dvou hodin. Kromě tazatelky byli u některých rozhovorů přítomny také osoby, které kontakt zprostředkovaly a které rovněž kladly otázky. Jména tazatelů/tazatelek a datum/data, kdy byl(y) rozhovor(y) veden(y), jsou uvedeny na konci každého rozhovoru. Narátoři a narátorka během setkání podepsali informovaný souhlas o zpracování osobních a citlivých údajů v souladu s aktuálně platnou legislativou. Zvukové záznamy rozhovorů byly následně doslovně transkribovány.²⁹ Všechny nahrávky a k nim náležející dokumenty byly uloženy v archivu editorky publikace na PEF ČZU. Pokud narátor/narátorka souhlasili, byli do publikace vyfotografováni profesionálním fotografem.

Pro potřeby monografie byly pořízené rozhovory editorsky zpracovány. Pro lepší čtivost a snadnější orientaci čtenáře/čtenářky byly všechny rozhovory především stylisticky upravovány,³⁰

kráceny, měnilo se pořadí témat včetně otázek, tak aby rozhovor plynule chronologicky navazoval. Přestože se zde publikované rozhovory po formální stránce odlišují od původních natočených rozhovorů, po obsahové stránce jsou více méně totožné. Editované texty byly v roce 2022 všem narátorům a narátorce zaslány k autorizaci, což v některých případech vedlo k jejich doplnění a aktualizaci. Navíc byly někdy do rozhovorů doplňovány informace z podkladů (odborných publikací, studií, memoárů nebo jiných rozhovorů do časopisů), které tazatelka od pamětníků získala – především se jednalo o upřesnění popisu vědecko-výzkumné činnosti a životopisných dat. Při jazykových úpravách jsme sice texty převáděli do hovorového spisovného jazyka, nicméně jsme se současně snažili zachovat vyjadřovací specifika každého z dotazovaných. V některých případech ovšem byl tento způsob přípravy rozhovoru ze strany pamětníků dále korigován. V rozhovorech jmenované osoby jsou při první zmínce vypsány celým jménem, byť tak narátor/narátorka původně neučinili. Pakliže měly souvislost s historií VŠZ/ČZU (nebo jejími institucionálními předchůdci), zemědělstvím, lesnictvím či jiným příbuzným oborem nebo byly zásadní pro obor, v jehož rámci narátor/narátorka působil/a, byly zařazeny do biografického slovníku na konci knihy, což platí i o osobnostech zmíněných v historické kapitole. Při sestavování krátkých medailonků k vybraným osobám byly využity veřejně dostupné zdroje (encyklopedie, odborná literatura, tiskoviny, almanachy, ročenky, věstníky a internetové slovníky)³¹ a archivní prameny Archivu ČZU. V případě, že nebylo možné biogram ani ve zkrácené formě z dostupných zdrojů a pramenů sestavit, museli jsme bohužel na jeho uvedení ve slovníku rezignovat.

Závěrem je nutné dodat, že v knize publikované rozhovory vyjadřují postoje a názory samotných pamětníků a pamětnice, a nejsou tedy stanoviskem editorky, autorky a autora jednotlivých studií ani ČZU v Praze.

Příběh Vysoké školy zemědělské na pozadí tzv. velkých dějin

(David Kovařík a Sandra Kreisslová)

Ačkoliv Česká zemědělská univerzita v Praze působí pod svým současným názvem teprve od poloviny devadesátých let 20. století, tradice vysokého zemědělského školství v Praze, k níž se tato univerzita hlásí a na niž kontinuálně navazuje, je o více než dvě stě let delší. S tímto historickým vývojem souvisí i poněkud nejednoznačná otázka faktického vzniku školy, která si jako počátek vlastní existence může připomínat hned několik letopočtů: 1771, 1788, 1906, 1952, 1995.¹ Tato časová osa je také dokladem o dlouhé a někdy i komplikované cestě, kterou musela tato univerzita a její předchůdci urazit od prvních pokusů prosadit výuku zemědělství ve vysokém školství přes integraci a emancipaci zemědělských věd až po vytvoření předního vzdělávacího a výzkumného centra, a to nejen v tradičních oborech zemědělství a lesnictví, ale také v oblastech životního prostředí, informatiky, techniky, managementu nebo regionálního rozvoje, jež se v současnosti na této škole rovněž vyučují. Tato kapitola je historiografickým příběhem VŠZ. Jejím záměrem je čtenáře a čtenářky² uvést do historického kontextu jednotlivých vývojových etap školy a jejích institucionálních předchůdců od druhé poloviny 18. století, kdy si zemědělské školství budovalo pozici ve vzdělávacím systému tehdejšího vysokého učení a usilovalo o emancipaci, přes roky 1906 až 1952, kdy vysoké zemědělské školství v Praze existovalo (s výjimkou období nacistické okupace) jako samostatný odbor (fakulta) při ČVUT, až po období po roce 1952, kdy se škola vyčlenila ze svazku pražské techniky a nadále působila jako samostatná Vysoká škola zemědělská a poté jako Česká zemědělská univerzita v Praze.

POČÁTKY A NEJSTARŠÍ DĚJINY VYSOKÉHO ZEMĚDĚLSKÉHO ŠKOLSTVÍ V PRAZE: STOLICE ZEMĚDĚLSKÝCH VĚD NA UNIVERZITĚ A POLYTECHNICE (DO ROKU 1906)

HISTORICKÉ PŘEDPOKLADY K ZALOŽENÍ VYSOKÉHO UČENÍ ZEMĚDĚLSKÉHO A PRVNÍ POKUSY O VÝUKU ZEMĚDĚLSTVÍ NA PRAŽSKÉ UNIVERZITĚ

Zásadní význam zemědělské výroby sloužící po staletí k pokrytí nejzákladnějších potřeb jedince se odrážel v nezbytnosti rozvíjet zemědělské činnosti, co nejlépe jim porozumět a zdokonalovat jejich produkci. Právě potřeba zemědělského vzdělávání se stala impulzem pro pozdější vznik prvních zemědělských škol. Odborné zemědělské školství se ovšem v porovnání například se školstvím průmyslovým vyvíjelo pomalu a se zpožděním. Jeho poměrně pozdní nástup měl své objektivní dobové příčiny. Po staletí se výrobní postupy v zemědělství předávaly z generace na generaci bez výraznější potřeby specializovaného vzdělávání.³ Teprve v období pozdního novověku a zejména pak s příchodem vědecké a průmyslové (a s ní i agrární) revoluce se naplno ukázalo, že tradiční postupy a dosavadní předávání poznatků přestávají stačit. Nárůst spotřeby zemědělských produktů a zejména pak potravin přinesly větší požadavky na rolnickou výrobu, kdy bylo nutné začít obdělávat půdu technicky dokonalejšími stroji, zavádět pěstování nových rostlin i chovy nových druhů zvířat a především pak změnit způsob hospodaření, které by vedly k zefektivnění zemědělské práce a tím i větším výnosům. Proces modernizace zemědělství se již nemohl obejít bez odborného vzdělávání, neboť vyžadoval stále větší počet kvalifikovaných pracovních sil v tomto odvětví.⁴

Podstatné místo v prvotní fázi vzdělávacího procesu sehrávala agrární osvěta, tedy „cílené působení na venkovské zemědělské obyvatelstvo směrem ke zvýšení objemu a kvality jím zajišťované produkce“, ale i k zajištění kulturní a politické úrovně tehdejších sedláků a rolníků.⁵ Agrární osvětová činnost měla mnoho podob a souvisela také s vydáváním první odborné zemědělské literatury, učebnic a příruček pro sedláky a rolníky. Ve střeoevropském prostoru, který zůstával v tomto ohledu opožděn za západními

zeměmi, patřily mezi průkopníky především německy hovořící oblasti. Odtud také pocházel ekonom a národohospodář Johannes Beckmann, jenž v roce 1769 vydal publikaci *Grundsätze der teutschen Landwirthschaft* (Zásady německého zemědělství) považovanou za nejvýznamnější učebnici zemědělství své doby.⁶ Německé prostředí plnilo roli zprostředkovatele znalostí ze Západu a stalo se vzorem pro podobné aktivity také v českých zemích.⁷

Současně s osvětovou činností, zaměřenou spíše na vrstvy středních a drobných sedláků, se pozvolna začalo formovat odborné zemědělské školství směřující ke specializovanější výchově hospodářských odborníků. Dělo se tak jak na úrovni státních úřadů, kde se v 18. století začaly prosazovat pokrokové národohospodářské koncepty merkantilismu, tak na úrovni *vrchnostenských elit* na panstvích, které produkovaly a zajišťovaly většinu tehdejší zemědělské produkce. První zemědělské školy proto vznikaly v rámci jednotlivých panství a byly určeny především k výchově místních hospodářských odborníků. V českých zemích spadají počátky zemědělského školství do první poloviny 18. století. První doložené samostatné vzdělávací zařízení orientované na zemědělskou výuku vzniklo v roce 1728 na panství břevnovského kláštera v Praze. Teorie i praxe se zde vyučovaly v oblasti dobytkařství, lesnictví, rybnářství, ovocnictví a zelinářství.⁸ Škola se ovšem, stejně jako některé jiné podobné instituce vzniklé na jednotlivých panstvích v dalších letech, omezovala pouze na výchovu úzké vrstvy svých pracovníků. Navíc nebyly tyto instituce propojeny s univerzálnějším vzdělávacím systémem, a v mnoha případech neměla jejich existence dlouhého trvání. Tyto první pokusy o zemědělské vzdělávání proto pouze předznamenávaly vznik skutečných rolnických škol. Teprve za vlády Marie Terezie a Josefa II. se v zemích habsburské monarchie provedly potřebné společenské i hospodářské reformy,⁹ díky nimž se vytvořil prostor pro šíření nových myšlenek ovlivňujících další rozvoj zemědělského školství včetně vytvoření podmínek pro vznik vyššího stupně tohoto vzdělávání.

Především se ovšem v této době formovalo institucionální odborné zázemí pro zvelebování zemědělství a zvyšování jeho produkce, což se stalo úkolem pro vědecké a hospodářské společnosti. V roce 1769 byla zřízena Společnost pro orbu a svobodná umění

v Království českém,¹⁰ která v dalších letech sehrála významnou roli při budování vysokého zemědělského školství v Praze. Se vznikem této společnosti se pojila od počátku myšlenka odborného vzdělávání včetně zřízení vysokoškolského učiliště k potřebě „vychovat úředníky k šíření rozumných myšlenek hospodářských“. V roce 1771 byl proto podán návrh na otevření stolice zemědělských věd (v literatuře uváděná také jako stolice polního hospodářství) na tehdejší Karlo-Ferdinandově univerzitě v Praze. Následně probíhalo několikaleté vyjednávání zahrnující rovněž otázku jmenování řádného profesora této stolice a zajištění jeho platu.¹¹ Společnost se musela například zavázat, že bude potřebného profesora zemědělství vyplácet ze svých vlastních zdrojů, a to částkou 400 zlatých ročně.¹² Jako první profesor zemědělských věd byl ze soutěže dvou kandidátů vybrán a jmenován Josef Ignác Buček.

Historickým mezníkem ve vysokém zemědělském školství v českých zemích se stal rok 1776, kdy byl vydán dekret o zřízení stolice zemědělství na filozofické fakultě pražské univerzity. Na počátku následujícího roku zde začaly první přednášky. Záhy se ovšem ukázalo, že její činnost nebude úspěšná. K tomu mělo údajně přispět i nevalné působení prof. Bučka, který se neprojevil ani jako dobrý pedagog, ani jako specialista v zemědělských otázkách. Jeho přednášky se měly vyznačovat přílišnou obecností a malou návazností na zemědělskou praxi. Tento nedostatek se odrazil i v malém zájmu o obor a nízké účasti posluchačů na přednáškách, což předznamenalo i rychlý konec první zemědělské stolice, k jejímuž zrušení došlo v roce 1781.¹³

K obnově vysokoškolského studia zemědělství na pražské univerzitě došlo až o sedm let později. V mezidobí neexistence zemědělské stolice se i její zřizovatel – Společnost pro zvelebení orby a svobodných umění – potýkal s existenčními problémy a procházel významnou transformací. Proces vyvrcholil založením nové instituce Vlastenecko-hospodářské společnosti Království českého v roce 1788, jejímž úkolem zůstala podpora technického pokroku v zemědělství, avšak již se zvýšenými kompetencemi.¹⁴ Její větší vliv se projevil mimo jiné v opětovném obnovení zemědělské stolice na pražské univerzitě téhož roku. Veřejná výuka zemědělských věd v Praze byla zahájena 1. ledna 1789 a s výjimkou období na-

cistické okupace již nebyla přerušena. Došlo i ke jmenování nových profesorů. Po krátkém, ale velmi úspěšném působení Josefa Antona Schönbauera (1788–1789) a epizodním působení Franze Antona Leonarda Hergeta (1789–1790) se zapsal do starších dějin školy především právník a praktikant gubernia Anton Zürchauer (1790–1817). Za jeho působení se zvýšil zájem o studium a vzrostla i prestiž zemědělské stolice mezi ostatními vyučovanými obory, byť o jeho přednáškách se někteří pozdější autoři zmiňují jako o zastaralých.¹⁵ Ať již byly názory na výuku prof. Zürchauera jakékoliv, zajímavostí je, že jako vedoucí zemědělské stolice zůstával v porovnání s jinými profesory jejich „chudým kolegou“, neboť od společnosti dostával stále 400 zlatých ročního platu (což bylo méně než u ostatních profesorů), a v letech 1803 až 1806 dokonce vyučoval zadarmo.¹⁶

Sotva se zemědělská stolice etablovala ve vysokém učení a začala vychovávat první vzdělané odborníky, musela začít řešit své další směřování jako vědní disciplína. Otázkou bylo, zda zemědělskou vědu studovat jako dosud na filozofické fakultě univerzity, nebo ji přesunout na technické učení. V roce 1811 zaslal zemský sněm v Čechách žádost, aby zemědělská stolice byla přenesena na Královské české stavovské technické učiliště, spadající tehdy ještě také pod pražskou univerzitu. Hlavním argumentem tohoto požadavku bylo, že na zemědělské stolici se vyučují převážně hospodářsko-technické předměty.¹⁷

PŘECHOD ZEMĚDĚLSKÉ STOLICE NA PRAŽSKOU TECHNIKU A SNAHY O ZŘÍZENÍ SAMOSTATNÉHO ODBORU

Když došlo v roce 1812 k připojení zemědělské stolice k pražské technice, jednalo se spíše o formální krok. Profesor Zürchauer zůstal členem sboru filozofické fakulty a většina přednášek se konala i nadále na univerzitě.¹⁸ Přejít výuky zemědělství na techniku probíhal postupně, což vedlo k jejímu přechodnému rozdělení. Zatímco tzv. encyklopedická část výuky pokračovala ještě dalších několik desítek let na filozofické fakultě univerzity, ekonomické přednášky se již odehrávaly na pražské polytechnice, která se navíc roku 1815 od univerzity osamostatnila a byla jí přiznána stejná prá-

va jako fakultám univerzit. Paralelní přednášky na obou školách probíhaly až do roku 1845, kdy se zemědělská stolice definitivně přesunula na vysokou technickou školu.¹⁹

Do mezidobí, kdy bylo zemědělské vysoké učení rozděleno mezi univerzitu a techniku, spadá působení dvou významných profesorů zemědělské stolice. Nástupcem prof. Zürchauera se stal Emanuel Michna z Vacínova (1817–1827), který se věnoval zemědělské ekonomii a správě statků a podle dobových zpráv se jeho přednášky těšily značné oblibě. Pro rozvoj zemědělské stolice měl pozitivní přínos i Michnův nástupce Josef Tadeáš Lumbe (1827–1867) vykonávající též funkci ředitele pražské polytechniky. Za jeho působení došlo od roku 1849 k zahájení přednášek z lesnictví pod vedením uznávaného odborníka v tomto oboru Kryštofa Liebicha, prvního docenta lesnických nauk na pražské polytechnice.²⁰

Další významnou událost v historii zemědělského vysokého učení znamenal přesun zemědělské stolice na pražskou polytechniku. V rámci nové organizace se zemědělská stolice snažila o uznání jako samostatného odboru (fakulty), k čemuž ovšem vedla ještě dlouhá a komplikovaná cesta. Bouřlivým vývojem procházela i samotná pražská polytechnika. K nejdůležitějším událostem, které zasáhly a významně ovlivnily výuku (nejen) zemědělských věd, patřilo národnostní rozdělení pražské techniky v roce 1869 na český a německý ústav,²¹ přičemž česká škola nesla nejprve název Český polytechnický ústav, později se uváděla jako Česká vysoká škola technická.²² Zemědělská stolice měla svůj další vývoj spojit s českou technikou. V té době stál v jejím čele Lumbeho nástupce prof. Jan Baptista Lambl (1867–1897), který usiloval o povýšení zemědělské stolice na samostatný odbor. Z jeho iniciativy bylo vypracováno několik žádostí a memorand, jež ovšem narážely na nepochopení ze strany vídeňských vládních úřadů. Navíc byla ve Vídni zřízena samostatná vysoká zemědělská škola s německým vyučovacím jazykem, která měla podle rakouských úředníků k výchově zemědělských odborníků stačit.²³

Ve druhé polovině 19. století proto docházelo k rozvoji zemědělského školství hlavně na nižších úrovních, k čemuž přispělo otevření prvních středních odborných škol. Tyto školy se orientovaly zejména na dva okruhy vzdělání. Šlo jednak o rolnické školy vy-

chovávající žáky pro praxi, jednak o vyšší hospodářské školy vzdělávající úředníky pro administrativu a řízení velkostatků.²⁴ V roce 1850 zahájily svoji činnost první rolnické školy na území českých zemí – česká v Rabíně u Netolic a německá v Libverdě u Děčína. Na přípravu zemědělských odborníků se zaměřovala také Vyšší hospodářská a hospodářsko-průmyslová škola zemská v Táboře. V roce 1900 byly odborné školy v Libverdě a Táboře povýšeny na Královskou českou hospodářskou akademii s tříletým učebním studiem, čímž fakticky obdržely status vysoké školy.²⁵ Je třeba připomenout, že na rozvoji těchto škol se významně podíleli i profesoři zemědělské stolice pražské techniky.

Vytvoření dvou nových akademií se ovšem mohlo jevit jako možná překážka ke zřízení samostatného zemědělského odboru na pražské technice a stát se protiargumentem rakouských úřadů. V době intenzivních vyjednávání o jeho zřízení se alespoň dařilo prosazovat některé reformy v rámci zemědělské stolice i celé techniky. Rozšiřovala se dosavadní výuka, vznikaly nové obory, přičemž pro další budoucnost školy mělo význam vytvoření samostatného obecného oddělení, od něhož se odloučilo nově zřízené zemědělsko-technické studium (kulturní inženýrství), které započalo s výukou od školního roku 1891/1892.²⁶ Vznik zemědělsko-technického oddělení byl ovšem jen kompromisním řešením problému absence vysokého zemědělského školství v Čechách. V roce 1896 byl proto podán nový návrh na zřízení samostatného zemědělského odboru při České vysoké škole technické. O rok později získala zemědělská stolice výraznou posilu v podobě dvou osobností. Řádným profesorem zemědělského inženýrství byl jmenován Jan Vladimír Hráský, pozdější rektor České vysoké školy technické, který byl intenzivním iniciátorem zřízení samostatného zemědělského odboru.²⁷ A ve stejné době nastoupil do čela zemědělské stolice Julius Stoklasa, který pokračoval ve snahách dokončit realizaci samostatného odboru, což se mu nakonec také podařilo.

Profesor Stoklasa musel ještě během prvních let po nástupu do funkce čelit různým překážkám, nicméně realizaci ustavení zemědělského odboru příznivě nahrávala podpora vedení rektorátu vysokého učení technického i změna politických nálad v rakouské monarchii. Důležitým argumentem se staly podobně zakládané vy-

soké školy v dalších zemích monarchie. V této souvislosti měla totiž rakouská vláda přislíbit otevření českého zemědělského odboru od školního roku 1900/1901. K tomu sice znovu nedošlo, ale alespoň se v tomto roce Stoklasa dočkal jmenování řádným profesorem rostlinné produkce a agrochemie.²⁸ V mezidobí od jmenování prof. Stoklasy do čela zemědělské stolice k ustavení samostatného zemědělského odboru na podzim 1906 došlo k habilitování nových docentů a špičkových odborníků, jako byli zvěrolékař Theodor Kašpárek pro obor hygieny domácích zvířat nebo chemik a zakladatel aplikované spektroskopie Jaroslav Formánek pro obor chemie a spektrální analýzy. Je možné také doplnit, že prof. Stoklasa a další odborníci působící na škole (zejména prof. Hráský) se v prvních letech 20. století vedle vysokoškolské výuky věnovali i různým vzdělávacím aktivitám, například pořádali veřejné přednášky a kurzy pro praktické zemědělce, které se současně stávaly manifestací ke zřízení slibovaného a tolik očekávaného samostatného zemědělského odboru.²⁹

NA CESTĚ K SAMOSTATNOSTI: ZEMĚDĚLSKÝ ODBOR A VYSOKÁ ŠKOLA ZEMĚDĚLSKÉHO A LESNÍHO INŽENÝRSTVÍ PŘI ČESKÉ VYSOKÉ ŠKOLE TECHNICKÉ (1906-1952)

KE VZNIKU A FUNGOVÁNÍ ZEMĚDĚLSKÉHO ODBORU

Nová kapitola ve vývoji vysokého zemědělského školství v Praze se začala psát 26. října 1906, kdy byla podepsána zakládací listina ke zřízení zemědělského odboru na České vysoké škole technické v Praze.³⁰ K otevření nové fakulty došlo rychle, ještě v právě probíhajícím ročníku 1906/1907 započalo vyučování s 48 posluchači, jejichž počet stoupl o rok později na 104 studujících.³¹ Prvním děkanem byl od školního roku 1907/1908 zvolen prof. Stoklasa. Vedle Stoklasy na škole působili další významní odborníci jako např. Alois Velich, jmenovaný v roce 1908 řádným profesorem anatomie a fyziologie domácích zvířat a zemědělské bakteriologie, který převzal po Stoklasovi místo děkana zemědělského odboru. Dále Ladislav Čelakovský, který byl v roce 1907 jmenován profesorem všeobecné a speciální zemědělské botaniky, nebo Jindřich Uzel jmenovaný v roce 1909 titulárním profesorem nauky o chorobách rostlin. V roce 1911 byli jmenováni Antonín Šolc mimořádným profesorem všeobecné a zemědělské zoologie a Josef Kopecký řádným profesorem klimatologie a meteorologie.³² Z představitelů nové generace vysokoškolských pedagogů a zemědělských odborníků, kteří se etablovali v prvních letech na zemědělském odboru, je třeba zmínit prof. Vladislava Brdlíka, zakladatele Zemědělského archivu a pozdějšího úspěšného agrárního politika, o kterém se ještě zmíníme.

Se zemědělským odborem a novými profesurami se ustavilo i mnoho nových oborů – např. meteorologie a pěstování léčivých bylin. Náplň studia tvořily tehdy jak předměty teoretické, z nichž část byla spojená s ostatními obory techniky, tak i ryze specializované předměty související se zemědělskou praxí. Profesor Stoklasa se jako děkan mimo jiné snažil, aby se vedle pedagogické činnosti na všech katedrách rozvíjela i vědecko-výzkumná činnost. Navíc zažíval zemědělský odbor od svého počátku enormní zájem o zajištění specializovaných přednášek. Např. Zemská ústřední jedno-

ta českých zahradníků požadovala zavedení zahradnických kurzů nebo Zemský ústřední spolek včelařský žádal o studium předmětu včelařství. V reakci na tyto požadavky byl ze strany zemědělského odboru již ve školním roce 1909/1910 podán první návrh na zřízení samostatné vysoké školy zemědělské, kde by se mohlo zemědělství rozvinout v potřebné šíři.³³

Zatímco návrh na zřízení samostatné vysoké školy zemědělské byl v této době ještě smeten ze stolu, rozvoj zemědělského odboru to nezastavilo. Již v roce 1907 byla ustavena stolice obecné zemědělské botaniky, v dalších letech přibýly katedry živočišné produkce, morfologie a patologie zvířat, anatomie, histologie a patologie domácích zvířat, živočišné a zemědělské bakteriologie, meliorace, pedologie, nauka o zemědělských strojích, zušlechťování rostlin, mlékařství nebo lesnictví.³⁴ V rámci zemědělského odboru vznikaly i specializované vědecké ústavy. V roce 1909 byl zřízen Laktologický ústav, o rok později začal fungovat Ústav pro zkoušení hospodářských strojů a v roce 1913 k nim přibyl ještě Výzkumný ústav pro zemědělskou bakteriologii.³⁵ Na jednotlivých katedrách zemědělského odboru byly zakládány sbírky a ústavní knihovny. Nedaleko sídla školy ve Vršovicích se zbudoval pokusný pozemek s potřebným zařízením a v dolní části Havlíčkových sadů malá pokusná stáj. Pro výuku zahradnictví dal k dispozici pozemek a potřebné vybavení pomologicko-vinařský ústav v Troji.³⁶

Jestliže pohlédneme do tehdejší podoby studia, pak zjišťujeme, že budoucí zemědělští inženýři absolvovali několik společných přednášek s ostatními studenty techniky. Šlo o základy vyšší matematiky, technickou mechaniku, rakouské právo, botaniku, hospodářské stavitelství, nižší geodézii nebo základy národního hospodářství. Samostatně pro posluchače zemědělského odboru byly v prvním ročníku vedeny přednášky z obecné, anorganické a organické chemie, anatomie a fyziologie domácích zvířat a zemědělské bakteriologie. Ve druhém ročníku se přidaly přednášky analytické chemie, pedologie, všeobecné rostlinné produkce a rostlinné patologie, zemědělské zoologie, speciální botaniky a nauka o hospodářských strojích a ve třetím se přednášela agrikulturní chemie, všeobecná a speciální zootechnika, patologie domácích zvířat a zemědělská statistika. V závěrečném ročníku již byla většina přednášek sou-